

J.M. Coetzee
In het hart van het land

Vertaling
Peter Bergsma

Cossee
Amsterdam

1. Vandaag heeft mijn vader zijn nieuwe bruid mee naar huis gebracht. Ze kwamen aankleppen over de vlakte in een dogkar, getrokken door een paard met een wuivende struisveer op zijn voorhoofd, bestoft na de lange tocht. Of misschien werden ze getrokken door twee gepluimde ezels, ook dat is mogelijk. Mijn vader droeg zijn zwarte pandjesjas en zijn hoge zijden, zijn bruid een breedgerande zonnehoed en een witte japon die nauw rond haar hals en middel sloot. Meer bijzonderheden kan ik niet geven, tenzij ik me in gissingen verlies, want ik heb niet gekeken. Ik zat op mijn kamer, in het smaragdgroene halfduister van een late namiddag achter gesloten blinden, en las een boek, of wat nog waarschijnlijker is, lag op mijn rug met een vochtige handdoek over mijn ogen tegen de migraine te vechten. Ik ben degene die op haar kamer blijft om te lezen of te schrijven of om tegen de migraine te vechten. Het wemelt van zulke ongetrouwde vrouwen in de buitengewesten, maar geen ervan, denk ik, drijft het zo ver als ik. Mijn vader is degene die over de vloerplanken ijsbeert, heen en weer, op en neer, met zijn trage zwarte laarzen. En dan is er als

derde de nieuwe vrouw, die lang in bed blijft liggen. Dat zijn de tegenspelers.

2. De nieuwe vrouw. De nieuwe vrouw is een lui grofgebouwd wellustig katachtig wezen met een brede traag glimlachende mond. Haar ogen zijn zwart en sluw als twee bessen, twee sluwe zwarte bessen. Ze is een grote vrouw met smalle polsen en lange mollige spits toelopende vingers. Ze eet met smaak. Ze slaapt en eet en luiert. Ze steekt haar lange rode tong uit en likt het zoete schapenvet van haar lippen. 'O, wat is dat lekker!' zegt ze en ze glimlacht en rolt met haar ogen. Ik kijk gebiologeerd naar haar mond. Dan keert ze de brede glimlachende mond en de sluwe zwarte ogen mijn kant op. Ik kan haar glimlach maar moeilijk verdragen. We vormen geen gelukkig gezin, wij drieën.

3. Zij is de nieuwe vrouw, dus de vorige is dood. De vorige vrouw was mijn moeder, maar die is zo lang geleden gestorven dat ik me haar nauwelijks herinner. Ik moet erg jong zijn geweest toen ze stierf, misschien nog maar pasgeboren. Uit een van de diepste kerkers van mijn herinnering put ik een vaag grijs beeld, het beeld van een vage grijze broze zachtaardige liefhebbende moeder die ineengedoken op de grond zit, een beeld zoals iedere vrouw in mijn positie zich licht zal vormen.

4. Mijn vaders eerste echtgenote, mijn moeder, was een broze zachtaardige liefhebbende vrouw die leefde en stierf onder de duim van haar man. Haar man heeft haar nooit vergeven dat ze hem geen zoon kon baren. Zijn meedogenloze geslachtsdrift leidde tot

haar dood in het kraambed. Ze was te broos en te zachtaardig om de ruwe ruige erfzoon ter wereld te brengen die mijn vader zich wenste, dus ging ze dood. De dokter kwam te laat. Nadat er ijlings iemand op de fiets was gesprongen om hem te waarschuwen, moest hij nog zestig kilometer over een landweggetje jakkeren in zijn ezelswagentje. Toen hij aankwam lag mijn moeder al kalm op haar doodsbed, geduldig, bloedeloos, verontschuldigd.

5. (Maar waarom kwam hij niet te paard? Maar waren er wel fietsen in die dagen?)

6. Ik heb niet gekeken hoe mijn vader zijn bruid thuisbracht over de vlakte omdat ik zat te kniezen en mijn tijd afwachtte op mijn kamertje in de donkere westelijke vleugel van het huis. Ik had klaar moeten staan om hen te verwelkomen met glimlachjes en thee, maar dat deed ik niet. Ik was afwezig. Ik werd niet gemist. Mijn vader slaat geen acht op mijn afwezigheid. Voor mijn vader ben ik mijn hele leven al afwezig. Daarom ben ik, in plaats van de vrouwelijke warmte in het hart van dit huis, altijd een nul, een niets geweest, een vacuüm dat alles naar zich toe zuigt, een turbulentie, gedempt, grijs, als een kille tocht die door de gangen wervelt, veronachtzaamd, wraakgierig.

7. De avond valt, en mijn vader en zijn nieuwe vrouw stoeien in de slaapkamer. Hand in hand strelen ze haar schoot, wachtend tot deze zal ontluiken en opbloeien. Ze strengelen zich ineen; zij omhult hem met haar vlees; ze gniffelen en kreunen. Het zijn mooie tijden voor hen.

8. Mijn leven lang al woon ik in een huis dat door het noodlot als een H is gevormd, in een door kilometers draad omrasterd theater van steen en zon, en weef mijn spoor van kamer naar kamer, doem dreigend op voor de bedienden, de barse weduwdochter van de duistere vader. Zonsondergang na zonsondergang hebben we tegenover elkaar gezeten boven het schapenvlees, de aardappels, de pompoen, vreugdeloos voedsel bereid door vreugdeloze handen. Hebben we misschien gesproken? Nee, we kunnen niet gesproken hebben, we moeten elkaar zwijgend hebben aangekeken en ons een weg door de tijd hebben gekauwd, terwijl onze ogen, zijn zwarte ogen en mijn zwarte ogen die ik van hem heb geërfd, nietszeggend over hun gezichtsveld dwaalden. Daarna gingen we slapen, om te dromen in allegorieën van gefnuikte begeerte die we gelukkig niet kunnen verklaren; en 's morgens beijverden we ons in ijzig ascetisme om als eerste op te staan en het vuur aan te maken in de koude haard. Het leven op de boerderij.

9. In de schemerige hal tikt dag en nacht de klok. Ik ben degene die hem opwindt en wekelijks gelijkzet aan de hand van zon en almanak. De tijd op de boerderij is de tijd van de wijde wereld, geen tittel of jota meer of minder. Ik ga resoluut voorbij aan de blinde subjectieve tijd van het hart, haastig op momenten van opwinding en traag op momenten van verveling: mijn polsslag volgt de gestage secondewijzer van de beschaving. Op een dag zal een nog ongeboren geleerde in de klok het mechanisme herkennen dat de wilden heeft getemd. Maar zal hij ooit de troosteloosheid kennen van het slaan van het siësta-uur in koele groene hui-

zen met hoge zolderingen, waar de dochters van de buitengewesten met hun ogen dicht liggen af te tellen? Het land wemelt van de zwaarmoedige oude vrijsters zoals ik, verloren voor de geschiedenis, trieste kakkerlakken in ons voorvaderlijk huis, die het koper blinkend houden en jam maken. Aanbeden door onze bazige vaders toen we klein waren, zijn we opgegroeid tot bittere Vestaalse maagden, voor het leven bedorven. De verkrachting van de jeugd: de kern van waarheid in deze fantasie zou eens nader bestudeerd moeten worden.

10. Ik leef, ik lijd, ik ben hier. Desnoods met list en bedrog vecht ik ertegen een van de vergetenen van de geschiedenis te worden. Ik ben een oude vrijster met een afgesloten dagboek, maar dat niet alleen. Ik ben een onbehaaglijk bewustzijn, maar ook dat niet alleen. Als alle lichten uit zijn, glimlach ik in het donker. Mijn tanden blikkeren, maar dat zou niemand willen geloven.

11. Ze komt van achter op me toe, een vleugje oranjebloesem en bronst, en pakt me bij de schouders. 'Ik wil niet dat je boos bent, ik begrijp dat je ontdaan en ongelukkig bent, maar daar is geen reden voor. Ik zou willen dat wij drieën een gelukkig gezin vormen. Daar heb ik alles, werkelijk alles voor over. Wil je dat geloven?' Ik staar in de nis van de schoorsteen; mijn neus zwelt op en wordt rood. 'Ik wil een gelukkig gezinnetje,' fleemt ze, terwijl ze om me heen draait, 'wij drie-tjes samen. Ik wil dat je me als een zus beschouwt, niet als een vijandin.' Ik kijk naar de volle lippen van deze verzadigde vrouw.

12. Er was een tijd dat ik dacht dat als ik maar lang genoeg praatte, me vanzelf zou worden geopenbaard wat het betekent om een boze oude vrijster in het hart van de rimboe te zijn. Maar hoewel ik aan elke anekdote snuffel als een hond aan zijn drol, blijft die duizelingwekkende expansie naar het alsof, die het begin van een werkelijk dubbelleven aanduidt, me onthouden. Hoe ik ook hunker om de woorden te vormen die me zullen overbrengen naar het land van held en mythe, ik ben en blijf een slonzige oude vrijster in een doffe zomerse hitte die niet boven zichzelf zal uitstijgen. Waar ontbreekt het mij aan? Ik ween en knarsetand. Is het alleen maar hartstocht? Is het alleen maar een visioen van een tweede leven dat hartstochtelijk genoeg is om me van het saaie aardse bestaan naar het dubbelbestaan der betekenis te voeren? Huiver ik niet tot in elke porie van gekwelde hartstocht? Ontbreekt het mijn hartstocht aan wilskracht? Ben ik een boze, maar op de keper beschouwd berustende oude vrijster op een boerderij, die zich koestert in de omhelzing van haar woede? Wil ik echt boven mezelf uitstijgen? Het verhaal van mijn woede en het gruwelijke vervolg daarop: zal ik in dit vaartuig klauteren en mijn ogen sluiten en me laten meesleuren door de stroomversnellingen, door het woelige water, om verfrist weer wakker te worden in de kalme riviermonding? Wat is dit voor automatisme, wat voor bevrijding zal het mij brengen en wat voor zin heeft mijn verhaal als er geen bevrijding is? Vervult mijn lot van oude vrijster me van vurige woede? Wie zit er achter mijn verdrukking? Jullie tweeën, zeg ik, neerhurkend in de sintels, en richt een priemende vinger op vader en stiefmoeder. Waarom ben ik dan niet van hen weggelopen? Zolang

er nog een elders bestaat waar ik mijn leven kan leiden, wijzen er ook vingers vanuit de hemel naar mij. Of ben ik voorbestemd voor een ingewikkelder lot, dat ik tot dusver niet kende, maar nu helaas wel: om met mijn hoofd omlaag te worden gekruisigd als waarschuwing aan hen die hun woede liefhebben en blind zijn voor enig ander verhaal? Maar wat voor ander verhaal mag ik dan verwachten? Trouwen met de tweede zoon van de buurman? Ik ben geen gelukkige boerin. Ik ben een armzalige zwartgallige maagd en mijn verhaal is mijn verhaal, ook al is het een saai zwartgallig blind stom rotverhaal dat zijn eigen betekenis niet eens kent en zijn vele mogelijke maar onbenutte gelukkige varianten evenmin. Ik ben ik. Karakter is noodlot. Geschiedenis is God. Gepikeerd, altijd maar gepikeerd.

13. De Engel, zo wordt ze soms genoemd. De Engel in het Zwart die de kinderen van het bruine volk van hun kroep en hun koortsen komt redden. Al haar huishoudelijke strengheid slaat om in een niet-aflatend medelijden wanneer het om de zorg voor de zieken gaat. Nacht in nacht uit waakt ze bij jammerende kinderen of vrouwen in barensnood, vechtend tegen de slaap. 'De juffrouw is een ware engel voor haar volk!' zeggen ze met kiene vleiersoogjes. Haar hart jubelt. In oorlogstijd zou ze de laatste uren van de gewonden verlichten. Zij zouden sterven met een glimlach om de lippen, starend in haar ogen, haar hand vastklemmend. Haar voorraad medelijden is onuitputtelijk. Ze heeft het nodig nodig te zijn. Als niemand haar nodig heeft, is ze de kluts kwijt en verbijsterd. Verklaart dat niet alles?

14. Was mijn vader een zwakkere man geweest, dan zou hij een betere dochter hebben gehad. Maar hij heeft nooit iets nodig gehad. In de ban van mijn behoefte aan iemand die me nodig heeft draai ik om hem heen als een maan. Dat zijn mijn enige lachwekkende stapjes op het psychologische ijs van ons debacle. Verklaaren is vergeven, verklaard worden is vergeven worden, maar ik, zo hoop en vrees ik, ben onverklaarbaar, onvergeeflijk. (Maar wat is het toch dat mij doet terugdeinzen voor het licht? Heb ik echt een geheim of is de verbijstering omtrent mijn eigen persoon alleen een manier om mijn betere, speurende helft om de tuin te leiden? Geloof ik werkelijk dat de sleutel tot het raadsel van deze zwartgallige en verveelde oude vrijster ergens in een kloof tussen mijn zachte moeder en mijzelf als baby verborgen ligt? Zorg dat je voortleeft, zorg dat je voortleeft, hoor ik de stem in mijn binnenste fluisteren.)

15. Een ander aspect van mij, nu ik het toch over mezelf heb, is mijn liefde voor de natuur, en wel in het bijzonder voor insecten, dat bedrijvige volkje dat onder elke mesthoop of steen doelbewust zijn gang gaat. Toen ik een klein meisje was (weven, weven!), zo wil het verhaal, zat ik de hele dag met een geschulpt zonnehoedje op in het stof met mijn torrenvriendjes te spelen, de grijze en de bruine en die grote zwarte waarvan de naam me ontschoten is maar die ik moeiteloos kan opzoeken in een encyclopedie, en mijn mierenetervriendjes die van die elegante kegelvormige kuiltjes in het zand groeven waarin ik rode bosmieren liet tuimelen en zo nu en dan, verborgen onder een platte steen, een bleek, versuft en kwijnend schor-

pioenenjong dat ik vermorzelde met een stok, want ook toen al wist ik dat schorpioenen slecht zijn. Ik ben niet bang voor insecten. Ik verlaat de hoeve en loop op blote voeten over de rivierbedding, terwijl het hete donkere zand onder mijn voetzolen knerpt en zich tussen mijn tenen perst. Met gespreide rokken ga ik in de wedden zitten en voel hoe de warmte zich naar mijn dijen vormt. Ik weet zeker dat ik me best zou redden als de nood aan de man kwam, hoewel ik niet weet waar die nood vandaan zou moeten komen, en dat ik er niet tegenop zou zien in een lemen hut te moeten wonen, of zelfs onder een afdakje van takken in het veld, terwijl ik me in leven hield met kippenvoer en praatte tegen de insecten. De trekken van de gekke oude vrouw moeten al door die van het kleine meisje zijn heen geschemerd, en het bruine volk dat zich schuilhoudt achter struiken en alles weet, zal wel geniffeld hebben.

16. Ik ben opgegroeid met de kinderen van de bedienden. Voordat ik leerde praten zoals ik nu praat, praatte ik zoals zij. Ik speelde net als zij met stokken en stenen voordat ik wist dat ik een echt poppenhuis kon bezitten met vader en moeder en Peter en Jane die in hun eigen bedje sliepen en schone kleertjes hadden klaarliggen in een kast waarvan de laatjes echt open en dicht konden, terwijl Nan de hond en Felix de kat lagen te soezen voor het kolenvuur in de keuken. Samen met de kinderen van de bedienden zocht ik khammawortels in het veld, voerde koemelk aan de moederloze lammetjes en hing over het hek naar het ontluizen van de schapen en het afschieten van het kerstvarken te kijken. Ik rook de zurige alkoven waarin ze sliepen,

kriskras door elkaar en opeengepakt als konijnen, ik zat aan de voeten van hun blinde oude grootvader terwijl hij wasknijpers sneed en zijn verhalen vertelde over vervlogen dagen toen mens en dier nog heen en weer trokken tussen de zomerse en winterse graasgebieden en al die tijd samenleefden. Aan de voeten van een oude man heb ik me gretig gelaafd aan de mythe van een verleden waarin dier en mens en meester een gemeenschappelijk leven leidden dat even onschuldig was als de sterren aan de hemel, en het is me bepaald niet vrolijk te moede. Hoe moet ik de pijn verdragen van dat onbestemde gemis zonder een droom van een ongerept tijdperk, befloerst wellicht door het violet van de melancholie, en zonder een verbanningsmythe om deze hunkerende pijn aan mijzelf te verklaren? En moeder, zacht geurende liefhebbende moeder die me bedwelmde met melk en sluimer in het veren bed om me vervolgens, bij klokgelui in de nacht, moederziel alleen aan ruwe handen en harde lijven over te laten, waar ben je? Mijn verloren wereld is een wereld van mannen, van koude nachten, houtvuren, glanzende ogen en een lang verhaal over dode helden in een taal die ik nog niet ben verleerd.

17. In dit huis met rivaliserende meesteressen kwijten de bedienden zich met opgetrokken schouders van hun taken, ineenkrimpend voor de resten woede die op hen botgeviert zullen worden. Hun geestdodende werk moe kijken ze uit naar de jeu en het drama van een fikse ruzie, hoewel ze weten dat ze het meest zijn gebaat bij een goede verstandhouding. Nog is de dag niet gekomen waarop de reuzen onderling strijd voeren en de dwergen wegglippen in de nacht. Daar hun

gevoelens hen niet bestormen als opeenvolgende golven van tegenstrijdigheid maar als een gelijktijdige mengelmoes van woede, spijt, wrok en vreugde, worden ze een duizeligheid gewaar die hen naar slaap doet verlangen. Ze willen in het grote huis zijn maar ze willen tegelijkertijd thuisblijven en zich ziek houden, doezelend op een bankje in de schaduw. Kopjes vallen uit hun vingers in scherven op de vloer. Ze fluisteren gehaast in hoekjes. Ze schelden zonder reden hun kinderen uit. Ze hebben nare dromen. De psychologie van bedienden.

18. Ik leef noch alleen noch in een gemeenschap, maar als het ware tussen kinderen. Ik word niet toegeproken met woorden, die me vreemd en versluierd voorkomen, maar met tekens, met conformaties van gezicht en handen, met standen van schouders en voeten, met nuances in wijs en toon, met hiaten en weglatingen waarvan de grammatica nooit is opgetekend. Aandachtig tracht ik het bruine volk te doorgronden, zoals zij mij trachten te doorgronden; want ook zij horen mijn woorden slechts vaag en speuren naar de boventonen van mijn stem en de subtiele wenken van mijn brauwen die hun duidelijk maken wat ik werkelijk bedoel – ‘Pas op, zit me niet dwars, wat ik zeg komt niet van mij.’ Ingespannen turen we over valleien van tijd en ruimte om de bleke rook van elkanders signalen te ontwaren. Daarom zijn mijn woorden geen woorden zoals mensen onder elkaar gebruiken. Als ik na het vervullen van mijn plichten op mijn kamertje zit bij de rustig brandende lamp, breek ik los in krakerige ritmen die de mijne zijn, struikel over de rotsen van woorden die ik nooit over andermans lip-

pen heb horen komen. Ik schep mijzelf in de woorden die mij scheppen, ik die tijdens mijn leven tussen de vertrapten mijzelf nooit als gelijke in de blik van een ander weerspiegeld heb gezien en wier blik evenmin ooit een ander als gelijke heeft weerspiegeld. Zolang ik vrij ben om mezelf te zijn is niets onmogelijk. In de afzondering van mijn kamertje ben ik de krankzinnige heks die ik gedoemd ben te worden. Het kwijl koekt aan mijn kleren, ik krom mijn rug tot een bochel, mijn voeten zijn rijkelijk met eeltknobbels bedekt en uit dit keurige stemmetje, dat zonder enige aanleiding zinnen spuit en gaapt van verveling omdat er op de boerderij nooit iets te beleven valt, sijpelen schor de gemelijke dwaze gevoelens die horen bij het holst van de nacht wanneer de censor snurkt, bij de krankzinnige horlepiep die ik dans met mijzelf.

19. Wat voor troost bieden lapidaire paradoxen aan de liefdes van het lichaam? Ik kijk naar de volle lippen van de verzadigde weduwe, hoor het kraken van vloerplanken in de doodstille boerderij, het verliefde gemompel vanuit het reusachtige bed, voel aan den lijve de balsem van minnend vlees, droom weg bij de dampende lichaamsgeuren. Maar hoe de werkelijkheid te verruilen voor een diep en duister verlangen? Naakt en vragend sta ik in de deuropening, een knokige maagd.

20. Met een geheimzinnig gebaar brengt de verzadigde weduwe een vinger naar haar volle donkere lippen. Maant ze me tot stilte? Is ze geamuseerd bij het zien van mijn nietsverhullende lichaam? De stralen van de volle maan schijnen door de geopende gordijnen op haar schouders, haar volle ironische lippen. In de scha-

duw van haar heup ligt de slapende man. Ze brengt een geheimzinnige hand naar haar mond. Is ze gemuseerd? Is ze geschrokken? De nachtbries waait naar binnen door de spleet in de gordijnen. De kamer is in duisternis gehuld, de slapende figuren zijn zo stil dat het bonzen van mijn hart hun ademhaling overstemt. Moet ik gekleed naar hen toe gaan? Zijn het fantomen die zullen verdwijnen zodra ik ze aanraak? Ze slaat me gade met volle ironische lippen. Ik sta bij de deur en laat mijn kleren vallen. In het felle maanlicht laat ze haar blik over mijn armzalige smekende lichaam gaan. Ik ween, mijn ogen verbergend, verlangend naar een levensverhaal dat me kalmpjes zal overspoelen zoals bij andere vrouwen.

21. Als hij na zijn dagelijkse arbeid verhit en stoffig thuiskwam, verlangde mijn vader dat zijn bad klaarstond. Als kind was het mijn taak een uur voor zons-
ondergang het vuur aan te steken, zodat het warme water in het geëmailleerde zitbad gegoten kon worden op het moment dat hij door de voordeur naar binnen stampste. Dan trok ik mij terug aan de andere kant van het gebloemde scherm om zijn kleren aan te pakken en schoon ondergoed klaar te leggen. Als ik ten slotte op mijn tenen de badkamer uit sloop, hoorde ik hem in het klotsende water stappen dat een zuigend geluid maakte onder zijn oksels en tussen zijn billen, en ik snoof de zoete zware vochtige wasem van zeep en zweet op. Later kwam aan deze taak een einde; maar denk ik aan een mannenlijf, wit, log, vormeloos, van wie anders kan dat dan zijn dan van hem?